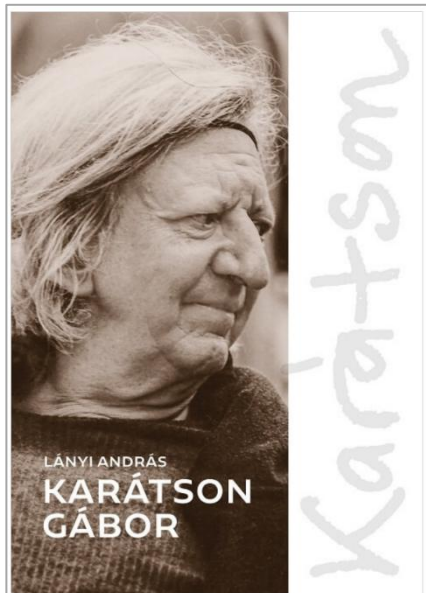

Fórum

A FÓRUM ad teret a vitának. Ezért itt tesszük közzé Lányi András könyvének ismertetését és a Reflexiót, melyet kiváltott. Tanulságos olvasmány maga a könyv és a Reflexió is.

Könyvismertetés

Lányi András: Karátson Gábor

Kortárs Kiadó, 2022, 144 oldal

A Kortárs Kiadó ezekkel a szavakkal ajánlja a könyvet:

Karátson Gábor (1935–2015) szerteágazó életművét a nagyközönség alig ismeri. A kiváló festőművész és művészeti író sokak emlékezetében mint a Duna megmentéséért indított mozgalom szószólója él. Leginkább filozófusnak mondanánk, de olyan filozófusnak, aki képeket fest és képekben gondolkodik. Eszszéi szellemi tájékozódásának sokszínűségét tanúsítják. Önéletrajzi ihletésű regényei szokatlan nézőpontból, ritka őszinteséggel szólnak a rendszerváltás korában élt értelmiségi nemzedék szerepválságáról, útkereséséről. A kínai kultúra két alapműve, a Tao te king és a Ji king fordításához fűzött kommentárjai új megvilágításba helyezik a keleti és a nyugati gondolkodás viszonyát; régóta járatlan szellemi ösvényeket tárnak fel, melyek mintha kifelé vezetnének Európa szellemi válságából. Lányi András esszéje a páratlanul gazdag

életmű belső összefüggéseit tárja fel (https://kortarskiado.hu/konyv/karatson_gabor).

Reflexió

Szegény vízmérnök panaszai Lányi András Karátson Gáborról szóló könyvét olvasván

Hajnal Géza

Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetemen, Vízépítési és Vízgazdálkodási Tanszék
(e-mail: hajnal.geza@emk.bme.hu)

DOI:10.59258/hk.23154

„Aldjon, Uram, téged víz hűgunk,
Oly nagyon hasznos ő,
Oly drága, tiszta és alázatos!”

Részlet Assisi Szent Ferenc Naphimnuszából, Sík Sándor fordítása

Lányi András Karátson Gábor című könyve 2022-ben jelent meg (*Lányi 2022*), melyben véleményem szerint a szerző torz képet fest a szakmánkról, aránytalanul felnagyítja a nagymarosi duzzasztógát problematikáját az ország egyéb környezeti kihívásaihoz képest, és fenntartja harmincöt évvel ezelőtti elképzeléseit is. Írásomban a könyv néhány súlyos állítását igyekszem megcáfolni. Az írást eredetileg a Válaszonline honlapra szántam a nagyobb nyilvánosság elérése érdekében, ám a cikket nem kívánták közölni, mondván nem látják az aktualitását.

PROLÓGUS

Egykori évfolyamtársam, nagy tapasztalattal rendelkező tervező mérnök kollégám hívására látogattunk el az apró

hegyi faluba. Rám, mint hidrológusra számított, a hegyoldalból feltörő források hasznosításával, megtartásával kapcsolatos kérdések tisztázására. Belépve a polgármesteri hivatalként működő egykori iskolaépületbe csupa jóarcú, tisztatekintetű fiatalembernek mutatkozhattam be. Hamar világossá vált, hogy a faluban felnőtt és tanulmányaik befejeztével visszatért, illetve nemrég betelepült harmincas ifjak – kettejüknek picit gyermeke is a karján csücsült – a település „zöldítéséért” munkálkodnak, alkalmazkodni szeretnének a klímaváltozás kihívásaihoz, a vizekkel való gazdálkodást, a fenntarthatóságot tartva szem előtt. Az öntözéstől a tározási lehetőségekig sok mindentről beszélgettünk, majd bejártuk a dermesztő hidegben és szikrázó napsütésben pompázó hóborította tájat. A

hivatalba visszatérve rákérdeztem, honnan szállt beléjük ez az „ökotudatos” világszemlélet, mire maguk között gyorsan tisztázták, hogy valójában mindahányan Lányi András tanítványai. Ha nem is azonos kurzusokon hallgatták mesterüket, mégis hasonló ihletettséggel vágtak bele felnőtt életükbe. A név hallatán nagyot sóhajtottam, s felvettem, nem éppen Lányi és társai mozgalmár tevékenysége – részben alaptalan és súlyosan megosztó állításaik – okozták, hogy bizonyos szempontból (például intézményi szinten) ennyire elhíttelenedett mára a környezetvédelem ügye országunkban. Értetlenül, de mosolyogva kérdeztek vissza, mit értek ez alatt. Elmeséltem hát, hogy lassan két évtizede készülök párbeszédbe lépni tanárukkal, abban bízva, hogy nagyapámat, Hajnal Istvánt sűrűn idézve talán nem utasítja el egy hús-vér vízmérnök panaszáradatát túlhevült eszme-futtatásai kapcsán. Aztán elsodort az élet, sok víz lefolyt a Dunán. Később a Porcelán az elefántboltban (Az ökológiai politika kezdetei Magyarországon) (Lányi 2009) című könyvének elolvasása adta volna a következő alkalmat, mikor Lányi András aránytalanságain felbuzdulva szót válthattunk volna, aztán megint elengedtem a témát. Ám az élet kifürkészhetetlen, mikor a kicsi faluban társalogtam a lelkes ifjakkal, előtte már két napja Lányi Karátson Gáborról szóló könyvét olvastam, melyet ötvenhatos hőseimről szóló könyveim (URL4) szerkesztőjétől vásároltam meg a Kortárs kiadóban. Felütésként tehát megállapíthatjuk, közös nevezőként itt van a nagyapám, akiről nagy örömmel sokat hallottak Lányi Andrástól a fiatalok. A Válasz Online elődje a Heti Válasz, annak pedig valamiképpen a Sárközi Márta által szerkesztett Válasz volt a forrása, ahol nagyapám 1949-ben „Az első gépek” címmel írt esszéjét publikálta (Hajnal 1949). Ennek ürügyén fosztották meg akadémikusi címétől és egyetemi katedrájától.

MÉRNÖKÖK, BÖLCSÉSZEK, JOGÁSZOK

Nézzük először, kik azok a mérnökök, mit csinálnak és miért? Az építész(mérnök) a nagy többség számára értelmezhető foglalkozás, míg a mérnök emlegetésekor menetrendszerűen érkezik a kérdés: „na, de milyen mérnök?”. Szakmánk hagyományos elnevezése a kultúrmérnök sajnos kiment a divatból, a ma használatos építőmérnök kifejezés pedig sokak számára idegenül cseng. A közéletben alig tudják néhányan a két szakma, építész/építő különbözőségét. A legegyszerűbben a Brian élete című film halhatatlan jelenetével lehetne elmagyarázni a „Mit adtak nekünk a rómaiak?” kérdésre adott válaszokkal, a birodalom lakói helyett a mérnököket behelyettesítve. Vízvezeték, csatornát, utat, öntözést. És persze hosszan sorolhatnánk tovább: hidakat, töltéseket, hulladéklerakót stb. Persze sejthetjük mindezekre a zöldek reakcióit is: A mérnökök kiszáritott Alföldet, kanalizált vízfolyásokat, agyonvegyszerezett, műtrágyázott tájakat, élethetetlen betonzsungeleket, illegális hulladéktemetőket, tájsebeket „alkottak”. Építőmérnök a statikus, a szerkezetépítő, a magasépítő, a mélyépítő, a geotechnikus, a geodéta és a vízépítőmérnök. A nagymarosói vízlépcső tervezői részben építőmérnökök voltak, ám természetesen közreműködtek villamosmérnökök, gépészmérnökök és ki tudja még hányféle szakterület képviselői is. Ez is nagyon fontos ismervünk, hogy nem egyedül, hanem csapatban dolgozunk, számtalan szempontot

mérlegelünk, együttműködünk sokakkal, ez mind olyan tulajdonság, amit Lányi András is kívánatosnak tart.

Szomorú, hogy a foglalkozásunkat leíró szavakat újra és újra magyarázni kell, mivel a természettudományos alapképzés leépültével tovább romlott a helyzet már az egyszerű fogalmak tisztázásánál is. A mérnökök, ki hinné, méréseket végeznek, esőben, hóban, sárban és kánikulában kint fáradoznak a terepen, majd feldolgozzák az adatokat, terveket készítenek, felügyelik a beruházásokat. Sokan közülük kifejezetten a terepi munka miatt választják ezt a szakmát. Az elmúlt harminc évben az ország minden tájáról a Műegyetemre sereglett hallgatók százaival töltöttem időt a Dunán, patakmedrekben, tavakon, üregekben, barlangokban. Nem láttam olyat közülük, aki ne élvezte, értékelte volna a szakmai gyakorlatokat, mérőtáborokat, tanulmányi kirándulásokat. Számos olyan dolgot sajátíthattak el a képzéseinken, ami több annál, mint egy természetjáró ismerete. Tudják például, hogy mit mivel lehet megmérni, az adatokkal hogyan kell bánni, miként kell méretezni egy műtárgyat, és igen, ma már azt is tudják, hogy lehet környezetbarát megoldásokkal élni. Kétségtelen tény, hogy a hetvenes-nyolcvanas években ilyesmi még nem volt divatban, de nyilván ez egy jóval bonyolultabb társadalmi kérdés, mintsem, hogy csupán a mérnökök nyakába varrjuk a problémát. A szokások, társadalmi formák, hogy mikor mi a fontos, kinek mekkora a tekintélye stb. folyamatosan változik generációról generációra, s nyilván egy ilyen kicsi ország, mint a miénk fokozottan ki van téve a külső hatásoknak is. Fiatal kollégáim zöme ma olyan témákkal foglalkozik tanszékünkön, amelyek nem nélkülözik a zöldgondolat inspirációját, legyen szó a halak élőhelyeinek kialakításától a mederhordalékok vizsgálatán keresztül a tavak nádborítottóságáig, vagy éppen a legkorszerűbb hidrológiai előrejelzések kidolgozásáig.

Lányi a nyelv mibenlétéről is értekezik Karátson nyomán, miközben ő a valóban nem szerencsés hangzó vízépítőmérnököket rendre „technokrata terroristáknak”, „vízépítő lobbinak”, „beton-lobbistának”, valamint „bosszút lihegő posztkommunista technokratáknak” nevezi. Értem persze, úgy gondolhatja, hogy akinek nem inge, ne vegye magára, ám mégiscsak egy szakmát stigmatizál folyvást. Kirekeszt bennünket a rendes emberek közül. Mérhéttelen szomorúságot okozva a számos ágazatban helyüket kiválóan megálló kollégáink számára. Amúgy is a „jó és rossz” ellentét-párban gondolkodik, képtelen az árnyalásra. Igaza alátámasztására újabb ellentét-párt képez: „Ma is akadnak még (vagy már), akik azt mondogatják, jobb lett volna talán azt a vízlépcsőt mégiscsak megépíteni, ha már így alakult. Be kár, hogy azok a kelekótya bölcsészek politikai kérdést csináltak belőle, úgy, hogy a végén nekünk csak a veszteség maradt, a Duna pedig és a megtermelt áram szomszédinknak jutott.”

Kelekótya bölcsészek? Hm. Az a tapasztalatom, hogy a bölcsészek – úgy általában – jóval értelmesebb, nyitottan gondolkodó emberek, akik a kilencvenes évek vízlépcsősökkja után képesek voltak meghallgatni, megérteni és megfontolni a mérnökök érveit, konkrétan például az én érveimet is. A Duna-mozgalmak vezetői körében, akikre viszont Lányi a könyvben hivatkozik alig-alig találunk

bölcsészt. Karátsont az egyetemen a bölcsészkar jelentke- zést követően a jogászok közé irányították, persze utána művésszé–íróvá és festővé, valamint filozófussá lett. Lá- nyi filmrendezőként látta még magát, végzettsége alapján tehát ő sem bölcsész, életformáját tekintve kétségtelenül az, írói, filozófiai munkásságát nincs jogom megkérdője- lezni. És a többiek? Vargha János biológus, Droppa György közgazdász, Hajósy Adrienne geofizikus, Nagy Boldizsár jogász. (Czakó Gábor szintén jogászként vég- zett, íróvá érett, és egyáltalán nem volt nyitott a Dunáról való párbeszédre...) Szóval a „kelekótya bölcsészeket” az aktivisták élén láttatni hamis beállítás. Ráadásul olyan alapon, miként Lányi a mérnököket ostromozza, nyugodtan beleszállhatnánk a jogászokba is, akikről Mikszáth Kál- mántól is tudjuk, hogy a legfőbb haderőt képzik a min- denkori uralkodó osztály gazdasági és politikai hatalmá- nak megőrzésében, vagy az azt leváltani kívánó garnitúra trónra segítésében. Ezzel együtt soha nem jutna eszembe, hogy úgy általában szidalmazzam a jogászokat, mert van arról egy általános képem, mennyi hasznos tevékenysé- get folytatnak ügyvédként, bíróként, vagy urambocsá, akár politikusként.

KI DÖNT?

Szokásom egyoldalú megítélése után így ír Lányi András:

„az ügy[a Duna ügye] megítéléséhez állítólag nélkü- lözhetetlen műszaki, természettudományos, közgazdasági és jogi ismeretekkel.” Állítólag? Itt a döntés meghozatala körüli bonyodalmakat keveri a szakértelemmel, majd mintha mégis jóváhagyná, hogy szükség van szakembe- rekre: „Könnyen belátható, hogy álláspontunk megalapo- zásához meg kell hallgatnunk a mérnök, a biológus, a hid- rológus, a geológus, az energetikus, a közgazdász, a jogász véleményét, ami már önmagában is felveti a kérdést, hogy melyikük hivatott összemérni, és milyen mértékegységben tudná kifejezni mondjuk a kilowattórát, az eltűnő élőlé- nyek, a csökkenő ivóvízkivétel és a táj szépsége közti ösz- szefüggést. Összemérhetetlen minőségek között milyen ala- pon állapítunk meg ekvivalenciákat?”

Végül tehát mégis az a problémája, hogy kinek van joga dönteni. Mintha nem tudná, hogy nem csak egy gát, hanem minden beruházás esetén – út, híd, metró, rómaiak etc. – számos szakma képviselőinek szoros együttműködé- sére van szükség, és a végén a megrendelő dönt. Ha az ál- lam a megrendelő, akkor a kormány, ha egy önkormányzat, akkor a testület (éppen ez a képviselői demokrácia lé- nyege, a nép küldöttjei helyettesítik a népet), ha magánbe- ruházó, akkor a tulajdonos. Ezt ne tudná egy filozófus? Mi- ért sulykolja vajon, hogy a vízépítő lobbí akart dönteni? Ugyanakkor azt is elismeri, hogy „a dunai vízlépcsők tör- ténete túl bonyolultnak bizonyult ahhoz, hogy az emberek vegyék a fáradságot, és tájékozódjanak felőle.” Ebben egyetértünk. És talán éppen azért, mert készen kapták a megfejtést Lányiéktól az életellenes betonlobbiról. Ezer- számra lehetne sorolni azokat a megvalósult (például a 4- es metró) vagy elvetett (például a budai rakpartbővítés) be- ruházásokat, melyeknek vannak/voltak vitatható részletei, aztán valamilyen – jó vagy rossz – kompromisszum szüle- tett. A társadalom bevonása ezekbe a döntésekbe diktatú- rák idején nem szokás, demokráciákban pedig kimunkált, egyben kötelező módozatai vannak. És az is egy alapvetés,

hiába éldegélünk demokráciában jó ideje, vannak olyan természetű döntések, amikor nincs idő filozofálni, csele- kedni kell! Olyanok döntenek ezekben az esetekben, akik ezekre a speciális helyzetekre vannak kiképezve. Nincs sok értelme okoskodni balesetnél, járványok idején, árvíz- kor. Valószínűleg ez is erősítette a vízügyesek erősebb test- tartását a gátépítés kérdésében, megengedem az nem az azonnali cselekvést igénylő esetek közé tartozott.

VÍZLÉPCSŐK EURÓPÁBAN

Lányi arról is ír, hogy a nagymarosi vízlépcső építésekor ahhoz hasonlóak már nem létesültek, „Európában ilyesmire ekkoriban már nemigen kerülhetett sor, de Indiában pél- dául Bős–Nagymarossal egy időben zajlottak az első ösz- szecsapások a Narmada gát építése körül...”. Pedig bizto- san hallott arról, hogy Ausztriában az 1991. májusában megtartott népszavazás a bécsi lakosság nagyarányú támo- gatását hozta (a szavazásra jogosultak 43,9 százaléka vett részt, és a szavazók 72,6 százalék szavazott igennel (*Mé- száros 2014*) és 1998-ra megépült a freudenau-i vízlépcső a Dunán. Az volt a tizedik. Karátsont emlegetve a „nagy képre”, az „egyben-látásra” utal, miközben nem akar tudomást venni arról, hogy Nyugat-Németországban és Ausz- triában (figyelem: egyikben sem volt kommunista dikta- túra!), évtizedek alatt lépcsőzték végig a Dunát, a Duna- Majna-Rajna víziút vonal biztonságos megteremtéséért, a műtárgyaknál áramot termeltek, a gátak pedig hidat képez- tek a partok között. Lányi szerint „...mindvégig »komplex« hasznosításról beszéltek, az áramtermelés mellett hajózha- tóságról meg árvízvédelemről, ezek az érvek azonban egyenként is tarthatatlannak bizonyultak.” Nem értem a tarthatatlanságot. Lányi András a bösi erőmű megvalósu- lása után bekövetkezett károkat sorolva nem választja el egyértelműen, hogy mi volt a terv és mi a megépült válto- zat közötti különbség. Úgy lehetne helyesen elmélkedni a dunai vízlépcsők kérdéséről, hogy több változatot vizsgál-unk. 1. Sehol sincs vízlépcső a Dunán. 2. Németország- ban, Ausztriában van, Bösnél, Nagymarosnál nincs. 3. Mindenhol van a magyar határtól felfelé a folyón, nálunk nincs. 4. Mindenhol van gát, Nagymarosnál is.

KI LEGYEN AZ ELLENSÉG?

Magyarországon sem Kádárék (a rendszerük) kezdték a beruházás tervezését, hanem a harmincas években indultak meg a Dunakanyarban a vizsgálatok. Olvasatomban arról van szó, hogy a formálódó ellenzék a döglődő rendszer el- lenében jó érzékkel talált magának egy olyan beruházást, amivel szemben szép reményekkel tiltakozhatott. Részint relatíve kevés embernek adott (volna) munkát, – képzeljük csak el, ha Lányiék a szénbányák bezárásáért vagy a me- cseki uránbányászat ellen tüntetett volna – részint pedig a szétesőben lévő Szovjetunióknak nem fűződött a beruházás- hoz komoly érdeke, (persze a jóváhagyásuk nélkül nem épülhetett volna). A mára torzán maradt Bős–Nagymarosi vízlépcsőrendszer – tehát, amit ebben a formában nem akartak sem az építés pártján álló szakemberek, sem pedig az ellene tüntetők –, vélelmezem, sokkal kevesebb környe- zeti kárt okozott eddig, mint a vas és acél országaként a bányászat hatására kiszáritott Dunántúli-középhegységben keletkezett károk. Csak egy példát említek: a helyenként 100-150 méter mélyre leszívott karsztvizek a bányászat le- állítása után (azért sem volt szükséges tüntetni ez ellen a nem éppen környezetbarát iparág ellen, mert jött a rend- szerváltoztatás, és ugyan ki törődött már akkor a százezer

számra munkanélkülivé váló tömegekkel?) harminc évvel tértek vissza eredeti szintjükre. Az ezzel együtt járó természeti és társadalmi károkról ritkán hallottam panaszkodni az aktivistákat. Szóval a rendszerváltoztatás trójai falovaként is emlegetett Dunaszaurusz elleni hajcihő sikeresebb annál, hogy megtalálták a rést a pajzson. Találtak maguknak olyan ellenséget, akiről a sajtó támogatásával minden rosszat elmondhattak, és annyit mondták az elmúlt harmincöt évben, hogy mára maguk is elhiszik.

Beszédes Józsefről (1787-1852), Vásárhelyi Pálról (1795-1846) bár biztosan hallottak (igaz, a most formálódó vizes mozgalmak tagjai körében már őket sem divatos emlegetnünk), de keveset tudhatnak Klimm Mihályról (1851-1897), aki a XIX. század derekán saját vagyónából létesített mérőtelepet a mindenkori vízmérnök-képzés javára Nagymaroson (amit paradox módon éppen a töltések építése miatt kellett Alsógödre költöztetni), vagy közelebb érve a jelenhez Zsuffa Istvánról (1933-2004), Kontur Istvánról (1945-2003), akik a Műegyetemen kiváló tanáraink voltak éppen a rendszerváltás idején, s minket sok más mellett a vízlépcsők mibenlétéről tanítottak. Zsuffát ötvenhatos múltja és hitű katolicizmusa miatt klerikofasiztának bélyegezték, s csak 1990 után lehetett professzor egykori alma materében. Kontur édesapja pedig együtt raboskodott édesapámmal az ötvenes években. Sorolhatnám tovább a később kollégámmá lett tanárainkat – akik tehát nem voltak kommunisták, de persze nyilván akadhatott köztük elvhű és elvtelen párttag is, csakúgy, mint bárhol másutt a magyar társadalomban – mi tanítványainként nekik hitünk, s azóta is ehhez tartjuk magunkat. Az egyetemen kívüli társaságainkban nem hallgattak meg minket, ha tanárainkat emlegettük, csak lesajnálóan legyintgettek felénk. De az igazán nagy kárt Lányiék az utánpótlás tekintetében mérték a szakmánkra. Hosszú évekig alig akadtak olyan hallgatók az Építőmérnöki Karon, akik a vizes szakirányt választották volna. Ezeknek a kollégáknak a hiányát a vízügyi ágazat még ma is nyögi. Pedig ahogy Karátson Gábor írja: „... Az értelmiségnek az volna a feladata, hogy azon kezdjen el gondolkodni, hol rontottuk el ezt ilyen rettenetesen.” Lányi sokat ír és beszél a „gondosan ápolts kölcsönös előítéletekről”, valamennyire elismerve ezzel saját elfogultságait, ami már önmagában nagy szó, s talán ez a gesztus is párbeszédre vezet.

1956

Lányi András ugyan viszonylag keveset kommunistázik, de Karátson Gábort követve szüntelenül összeköti 1956 forradalmát a vízlépcső elleni tiltakozással. „Ha nem vesz részt [mármint Karátson] a forradalomban és nem szenved utána börtönbüntetést, ha nem ötvenhat és ötvenhat elárultatása jelenti életében a fordulópontot, akkor aligha ismeri fel később a párhuzamot a két szabadságharc között, amit 1956-ban a Magyarországot eltipró szovjet tankok ellen, majd a nyolcvanas évek végén a Dunát elrekesztő vasbeton szörnyek ellen vív »a nép nevében« egy-egy elszánt csoport.” A párhuzam csak annyiban áll meg, hogy két elszánt csapat harcolt. De Karátson sajnos olyanokat is ír, hogy hasonló túlerő ellen küzdöttek mindkét esetben, ami természetesen képtelenség. Elég csak józan fejjel a két esemény végeredményét megnéznünk: a forradalmat vérbe fojtották, az oroszok itt maradtak a nyakun-

kon, míg Nagymaroson leállították az építkezést. Karátson is, Lányi is úgy véli, ötvenhatban igazunk volt, mármint a magyaroknak, mi voltunk az erkölcsi győztesek, ebből következik, aki ötvenhatos és a nagymarosi építkezés ellen tiltakozik, annak igaza van. Megint csak az árnyalásra való hajlam hiányát tapasztalom. Minden tisztelet megillet minden ötvenhatost, ám csak azokon a varázslatos napokon forrtak egygyé, amúgy sokfelől jöttek, sokfelé mentek, sokfelét gondoltak. Velem azonban törököt fogtak ötvenhat kapcsán, mivel már emlegetett felmenőim kettőtört életpályája okán szenvedélyes kutatója vagyok az ötvenes évek börtönvilágának és a forradalomhoz vezető útnak (URL1). Így ír erről Lányi: „A Duna Kör legjelentősebb akciói tehát megelőzték a politikai változásokat, az ügy népszerűsége és sikere (főlsikere) azonban elválaszthatatlan az akkori közhangulattól, illetve a hatalomátadásra készülő állampárt fokozatos visszavonulásától. A nagyon is békésre sikerült rendszerváltás idején mindenesetre ez volt az egyetlen nagy hatású civil mozgalom Magyarországon. Akik részt vettek benne, büszkéek lehetnek rá.” Talán az eddigiekből kiderült, az utolsó mondat kivételével ezzel az idézettel egyetértek.

BOTH BENEDEK ÉS BÓNIS FERI

De lépünk vissza egy kicsit az ötvenes évekbe, mert újra felsejlik egy közös pont Lányi Andrással: „És 1959-ben megjelenik az Iskola a határon, a belső szabadság megtalálásának története, a legszebb magyar regény, amelyből megérthetjük, hogyan lehetett mindebből kimaradni (»ne álljatok ellent a gonosznak«), embernek megmaradni a bőrrükhöz kifizetve, megalázva, teljes kiszolgáltatottságban, elaljasodott szolganép körében.” Itt minden részlettel egyetértek, Ottlik érdekes módon nemzedékem mérnökeinek is az egyik legfontosabb szerzője, magam, amikor csak tehetem, olvasom, említem. Ottlik Gézáról pedig már csak egy könnyű lépésre vagyunk Mistéth Endrétől (URL2), a nagymarosi vízlépcső főtervezőjétől. Évek óta gyűjtöm róla a dokumentumokat készülő monográfiámhoz. Mistéth és Ottlik osztálytársak voltak Kőszegen, majd Budán, életük végéig szoros barátságban álltak. Az író (regénybeli megfelelője Both Benedek) a kiváló kultúrmérnökről mintázta Bónis Ferit, az osztály legjobb matematikusát. Mistéth a háborús károk helyreállításánál hatalmas munkát végzett, ő tervezte a Mancsi hidat (pontonhíd a Margit híd helyett), illetve a szintén ideiglenes megoldásnak szánt Kossuth hidat, mely a Batthyány tér és a Kossuth tér között ívelt át a Dunán. Tehetségére többen felfigyeltek, így 1945-ben államtitkári megbízást kapott Tildy Zoltán kormányában a Kisgazdapárt delegáltjaként, majd Nagy Ferenc kormányában 1946-tól újjáépítési miniszter lett, a sors különös fintoraként idősebb Antall Józsefet követve a poszton. A kommunista hatalomátvitel után az első nagy koncepció perben (Magyar Közösség) elítélték, összesen nyolc évet töltött a rácsok mögött. A börtönben is tervezőként dolgozott, ahogy 1955-ös szabadulásától haláláig. Több száz alkotás valósult meg tervei közül, a rendszerváltás környékén kinkeservvel kaphatott címzetes tanári kinevezést a Műegyetemen. Méretezelméleti könyve ma is alapmű a mérnökök számára. Ha Lányi szerint Karátson Gábor minden tettét és gondolatát legitimálja ötvenhatos múltja és az azt követő másfél éves börtönbüntetés, akkor

Mistéth röpké nyolc éve miért nem nyom semmit a latba? Nem lehetséges, hogy a szakmáját évtizedekig a legmagasabb fokon űző mérnök, aki nem volt híján a humán műveltségnek, nyelvtudásnak, „nagyképben” látásnak sem, mégiscsak tudta mit csinál? Kifizették? Megzsarolták? Ugyan már! Ennek éppen az ellenkezője igaz! Éppolyan megvesztegethetetlen civil volt és maradt, mint az egyik legjobb barátja: Ottlik Géza. Talán ezek után már nehezebb elhinnünk az ilyen mondatokat: „*A vízépítő mérnököket azonban lenyűgözte a monumentális beruházás lehetősége.*” Kizártnak tartom, hogy Mistéth Endre bármit is ilyen indíttatással tervezett volna.

ANTALL JÓZSEF SÓGORA

Keresve Lányi Andrással a párbeszéd lehetőségét, kitűzve a közös pontokat, de elsorolva minden panaszomat szakmánk elleni megnyilatkozásaiért, eltekintek most még egy fontos személy hosszabb méltatásától. Teszem mindezt azért, mert férfiasan be kell vallanom, hogy míg Lányi névely írott és szóban kifejtett szövegét ismerem, egyáltalán nem vagyok képbem egyéb mozgalmi, politikai tevékenységével kapcsolatban, persze az olyan szerveződésekéről, mint Duna Kör, Védegylet, Élőlánc Magyarországért halottam, de nem látom át ezeknek sem a valódi súlyát, sem a Sólyom László mögött alakuló értelmiségi holdudvar tevékenységét. (Annyit azért tudok, hogy meghasonlás, összeveszés kísérte ezen mozgalmak történetét, az LMP alakulása és eltűnése is követhető volt valamennyire; írja meg egyszer egy Lányi-tanítvány, mi hogyan történt!) Így jelentős emberünkről csupán a HVG 2006. március 15-i rövid hírére idézem: „*Sólyom László köztársasági elnök - az MTI-nek a kitüntetési eljáráshoz közeli, névtelenséget kérő forrástól szerzett és a Köztársasági Elnöki Hivatal által nem cáfolt értesülése szerint - három személy, Fekete János közgazdász, Marjai József nyugalmazott miniszterelnök-helyettes és Mosonyi Emil vízépítőmérnök kitüntetését nem támogatta volna. A hivatal korábban annyit közölte: az államfő szerint az alkotmány értékrendje alapján nem támogatható bizonyos személyek kitüntetése. [...] Mosonyi Emil Kossuth-díjas vízépítőmérnöknek, akadémikusnak, professor emeritusnak »világszerte elismert, szerteágazó és sokoldalú mérnöki munkásságáért, egyedülálló és páratlan tudományos és oktatói tevékenységéért« Széchenyi-díjat adományoztak. A Németországban élő vízépítő mérnökprofesszor nem jelent meg az ünnepségen; sógoránóján, Antall Józsefnél keresztül előző nap azt közölte, hogy betegsége miatt nem tudja átvenni az elismerést, úgy tervezi, májusban utazik Budapestre, és akkor veszi át a Széchenyi-díjat.*” (URL3). Vegyük észre az idézett hír végén ezt a finom utalást: Mosonyi professzor sógora Magyarország első szabadon választott miniszterelnöke volt! És Antall József is bizonyára pontosan értett minden lényeges elemet a vízlépcsőkkel kapcsolatban. Igaz, olyan anekdota is közszájon forgott, miszerint Antall azt mondta volna Mosonyinak, hogy én nem értek a vízlépcsőhöz, te pedig a politikához. Antall vízlépcsőért felelős kormánybiztosa, Sámsondi Kiss György sem vádolható kommunista előélettel, egészen részletesen számol be a környezetvédők „áldásos” tevékenységéről A Duna mégis összeköt című memoárkötetében (Sámsondi Kiss 2019). Gondolatait megismerve súlyos elfogultság a vizes lobbyt felelőssé tenni a félrevezetett „papírtigrisező” politikusok helyett.

AZ ELNÖKI FELELŐSSÉG ÉS AZ ÉRDEKEK

Talán erre a pontra érkezve kellene tisztáznunk a műfajok kérdését! Lányi András szépen ír Karátson Gábor regényírói útjáról, burjánzó, asszociatív szövegeiről. Láthatja, én is igyekszem sokféle irányban kapcsolódni, de világossá kell tennünk mennyire nem mindegy ki milyen pozícióból, és azon belül milyen műfajban nyilatkozik meg. Jelen szövegemet enyhén provokatív pamfletként azonosítanám, Karátson hosszú prózáit egyedi regényként, melybe beleférnek erős túlzások is. A politikus sem azonos az aktivistával, a szakember az influenszerrel. Mindegyiknek más a felelőssége. Lányi, Karátsonhoz hasonlóan úgy jár-kel keresztül ezeken a határokon, mintha nem is léteznének. Vélhetően ennek tudható be, hogy nem értették meg Havel elnököt sem, akit íróként még barátként, politikusként meg ellenségként azonosítottak. „...*Őn azt nyilatkozta volna, féltréfásan talán: magánemberként Ön a bős-nagymarosi tervet a tébolyok tébolyának tartotta, de most, hogy elnök, már máshogyan látja a dolgot. Azóta hónapok teltek el, Bős pedig épül tovább változatlanul. Elnök, az igaz, én még sohase voltam. Nem tudhatom, miféle erők keresztútjében áll Ön. Am ebben a dologban Ön nem köthet egyezséget a halál erőivel.*” Karátson nem tudta elképzelni a csehek elnökéről, hogy nem a keresztút, hanem a józan belátás, és államának pusztá érdeke terelte más álláspontra. A halál erői kifejezés meg már erősen hiszterizált állapotot mutat, amelyre Lányi András szépen rámutat a politikai mezőben zajló odamondogatásokat felidézve Nagymaros kapcsán. Am sajnós Karátson Gábor sem maradt ki ebből a folyamatból, mikor ilyen állításokat tett: „*A Duna elterelésének napja, ha csakugyan bekövetkezik, hézagatlanul illeszkedik majd a megtervezett katasztrófák sorába. Ezek jellemzik a leginkább a huszadik századot. Auschwitz, Csernobil.*” A tömegesen megtervezett emberölést hasonlítani egy áramellátást biztosító erőmű tönkremeneteléhez? Megáll az ész! És a Duna elterelése milyen mértékegységben hasonlítható Auschwitzhoz és Csernobilihoz? Kilowattórában? Ezek is súlyos kifejezésbeli problémák, rosszul használt szavak sora. Legalább annyi belátás jutott a Karátson-Lányi duónak, hogy mindketten elismerik egy radikális kisebbséget képeznek a társadalomban. Meg kell említenem Áder elnökünket is, aki a környezetvédelmet jelölte meg fő témájaként. Jó tíz évvel ezelőtt a Műegyetemre látogatva megtartva előadását a világ klímahelyzetéről a hallgatóság kérdéseket tehetett fel neki. Sokunk számára váratlanul egy gépészmérnök hallgató szegte neki a kérdést: miért nem épül meg valahol a magyar szakaszon duzzasztómű a bösi erőmű párjaként? Áder János világosan beszélt: az ő politikai garnitúrájának a vízlépcsőkérdés tabu. Lefordítva: azonnal elvesztenék a hatalmukat, ha bármilyen műtárgyépítést pártolnának a Duna felé. Nem kívánja az érdekük. Egyébként éppen ezt igazolja Lányi az 1998-as választások Fidesz győzelmét emlegetve, hiszen Horn Gyuláról úgy hírlétt, ő bizony újra belevágna az építkezésbe.

MI SZÉP, MI NEM?

A politikusok és más szereplők helyzetének felvázolása után következhet a gátépítés esztétikai része, „*Mert a szép igaz, s az igaz szép...*” –írja Lányi András, majd részletesebben is kifejti: „*Ami ennyire elcsúfítja a tájat, az nem lehet se hasznos, se jó, ezt már az első pillanatban tudtuk,*

s még akkor szó sem volt kolmatációról vagy eutrofizációról. »Mert a forma az utolsó ítélet a dolgok felett« – idézhetném a fiatal Lukács Györgyöt. Igen, az esztétikai ítélet ellen fellebbezésnek helye nincs: a dolgokat azon nyomban és mindenekelőtt gyönyörűnek vagy rútnak találjuk, ez magához a tárgytapasztalathoz tartozik, s nem utólagos megfontolás eredménye rendszerint. »Mikor vasbetonépítésből ötödéves koromban a visontai erőmű terveiről tanultunk, s ifjú hevületemben rondának minősítettem a művet, gyakorlatvezetőm minden teketóriázás nélkül így replikázott: „Ronda a te fejed!” Nem sértett meg, hanem egy életre beláttatta velem, mennyire relatív fogalom a szépség, jelen esetben a vasbetonszerkezet íve, formája tényleg nem csúnya, ha hajlandóak mutatkozunk egy kicsi elvonatkoztatásra. Az erőmű hasznossága ellen pedig nehéz lett volna érvelnem. Ám tárgyalt témánkban, a dunai vízlépcsők esetén két fontos dologra hívnám fel a figyelmet. A nagymarosi erőmű ellen ágálók, és főleg az ágálók hatására vízlépcsőellenessé vált generációk jó részének nincs képe arról, hogyan is nézett volna ki ez a létesítmény. Tulajdonképpen egy tömör betonhidat láttak volna Nagymaros és Visegrád fölött cca. 1400 méterrel. Onnan Esztergom és Szob felé a partokon töltések között néhány méterrel magasabb szinten a Duna vizét. Kétségtelenül a folyón hegymenetben a vízlépcső felé, láttak volna betont is, meg zsilipet. Feltételezem: bármelyik derék polgártársunk ennél sokkal több rondaságot kénytelen szemlélni nap mint nap! (Régóta mondogatom, hogy a felhagyott és kibelezett ipari épületek, kaszárnyák, trafóházak etc. lebontása sokat segítene borongós lelkivilágunkon.) A másik erős állításom, hogy mindegyik osztrák erőmű szűkebb és tágabb környezete jóval rendezettebb, zöldébb, üdőbb, mint a mi part menti szakaszaink! Volt szerencsénk éveken keresztül az Osztrák-Magyar Akció Alapítvány támogatásával hallgatóinkkal végigbiciklizni sok száz kilométert a Duna, a Mura és a Dráva partjain is, s egészen más tájban gyönyörködhattunk, mint amit a vízlépcsőellenesek sulykolnak a betonszörnyeket emlegetve. (Aki magyar példát szeretne látni mérnöki beavatkozással létrehozott természetbarát területre, bátran látogasson el az egyre népszerűbb turistacélponttá váló Tisza-tóhoz.) És ebben a tájban bizony nagyságrendekkel többen kerékpároznak, eveznek, supoznak, sátoroznak és kirándulnak, mint idehaza. Szeretnek ott lenni. Míg találmomra választott júliusi, augusztusi napokon üres a Dunakanyar, szemét, hulladék borítja a partszakaszokat. »Megmentettük a Dunát, megmenekült a Duna« ismételteti Lányi, ám a fürdővízzel kiöntötték a gyereket is! Mikor kajakunkkal csordogálunk Dömöstől Szentendre felé, alig-alig látunk vízitúrázót. Szeretjük a vizet, a dunai illatokat, ahogy Karátson is szerette. Ám a hatvanas években egészen más volt az evezős élet, mint napjainkban. Természetesen nem gondolom, hogy Lányi Andrásék dolga volna rendbe tenni a Duna magyar szakaszát, de szóvá tenniük a lesújtó képet illene talán.

AZ A FRÁNYA IDŐ

S akkor jöjjön az idő, ha tetszik a változás problematikája! Lányiék ezzel a faktorról egyáltalán nem számolnak, amivel becsapják saját magukat és a követőiket is. A Dunára, általánosabban véve a természetre úgy tekintenek, mint valami állandó, statikus létezőre, ami nem változik, csak ha a balga ember belerondít, leigazza. Ha a Duna természetes

állapotáról beszélnek, melyik korszakra gondolnak? Mikor a folyó a mai Nagykörút vonalában kanyargott? Vagy még régebbre, mikor még nem talált utat magának a Pilis és a Börzsöny között? Nem értik, hogy mióta ember lakja a Duna-medencét, azóta kölcsönösen idomultunk egymáshoz, kiépített partszakaszok, töltések és árvizek dinamikájában létezve. Ha nem avatkozánk a környezetbe, akkor is minden változna, annyi csupán Mistéthék-korához képest az újdonság, hogy másféle technológiák felhasználásával igyekszünk alkalmazkodni a természet erőihez. Az invazív fajok elterjedése, az őshonosok kipusztulása, a szélsőségesse váló meteorológia folyamatok bekövetkezte rengeteg kihívást jelent a ma és a jövő emberének, nem kell őket egyebekkel riogatni. Egy mai óvodást már megtanítanak arra, hogy a vízzel takarékoskodni kell – fogmosás, szappanozás közben sokan elzárják a csapot – az egyetemista pedig már tájba illesztett, növényzettel borított parkmedreket tervez, az úgynevezett természetalapú megoldásokat (Nature-based Solutions) alkalmazó szemlélet már mindent áthat. Ám ehhez nem ártana tudást is társítani, vagy éppen megvigasztalni a klímászorongókat. Karátson Gábor az ellenkezőjét tette, mikor ilyeneket írt: »Ha mondjuk arról van szó, hogy Budapest ivóvize veszélyeztetve van, s elképzelünk két-két és fél millió embert, akiknek nem lesz elég vize, innia, vagy zacskóban vásárolja az Északi-sarkról, azért azt mindenki érti. Ez világos dolog.« Nem tudta talán, hogy a szentendrei-sziget teraszakvicsából kinyert jó minőségű ivóvizünk bőségesen elegendő a két és fél millió embernek? A nyolcvanas években közel a kétszeresét termelték ki a jelenleginek, a könnyűipar eltűnésének és a vízdíj bevezetésének köszönhetjük a jelentős csökkenést.

A történészek (bölcsesek) a legbiztosabb letéteményesei annak az alapigazságnak, hogy a társadalmi folyamatokat, az egyes szereplők cselekedeteit csak az adott kor kontextusában lehet megítélni. Eddig Lányi András könyvéről szólva jobbra a múltból kényszerültem írni, és a múltban hangoztatott nézetek jelenre való hatásait számba venni. Ám az idő telik, minden változik, Cseh Tamással énekelve »Mikoron eljönnek más miatt cselekvő és másként cselekvő sosevolt emberek.«, s az elején emlegetett fiatal kollégáim közül ma senki nem gondolkodik vízlépcsőépítésben a Dunán. Sőt többen is elárulok: voltak olyan kollégáink, akik a nyolcvanas években sem tartották ezt jó megoldásnak. Még eggyel többen is mondok: a nagy öregjeink közül is vannak, akik úgy vélik, a mai tudásukkal nem támogatnák a vízlépcsőépítést.

EPILOGUS

Magam az elmúlt harminc évben egészen más témákkal foglalkoztam, semmilyen érdek, haszon nem köt és kötött a vízlépcsőépítéshez. Bármikor örömmel együttműködök a falvaikat tudatosan élhetővé tenni kívánó Lányi-tanítványokkal, szívesen viszem méréseket végezni saját hallgatóinkat. Szövegemben tudatosan nem bocsátkoztam bele műszaki részletekbe (kolmatáció, eutrofizáció), filológiai szempontból igyekeztem Lányi András és Karátson Gábor szövegeit vizsgálni, utalva az egész vita társadalmi vetületeire. Mindezt azért is tettem, hogy a társadalomtudósokat is arra buzdítsam, hogy ezeket a nehéz közös ügyeinket ők a maguk tudásával támogassák. Be jó lenne például szociológiai felméréseket, történelmi tanulmányokat olvasnunk

arról, hogy Németországban, Ausztriában, Szlovákiában és Magyarországon a vízlépcsővel érintett – ahol megépült és ahol nem – területeken mi és hogyan változott a gazdaságban, közlekedésben, társadalmi szerkezetben. Feldolgozott kérdőíveket tanulmányozni arról, hogy mit gondolnak minderről az ott élő emberek vagy pszichológiai publicisztikákban elmélyülni a klímaszorongók és klímaváltozás-tagadók mentális állapotáról. Ugyanígy szükségünk van természetesen a műszaki és a természettudományos vizsgálatokra ezeken a tájakon ivóvízről, hordalékról, árvizekről, halakról, flóráról és faunáról Melknél, Pozsonynál vagy éppen Nagymarosnál. Ezek a kutatások már zajlanak, s a következő nemzedéknek jó esélye lesz a sokféle ismeretből összeillesztett közös tudással jól döntenie. Az EU nemrégiben hagyta jóvá a természet-helyreállítási rendeletet (Nature Restoration Law), aminek a 7. cikke kifejezetten a folyóvízi ökoszisztémák helyreállítási céljaival foglalkozik. A rendelet egyik fő célkitűzése a folyóvízi ökoszisztémák természetes átjárhatóságának és funkcióinak helyreállítása, azzal a céllal, hogy 2030-ra legalább további 25 000 km szabadfolyású folyószakasz legyen Európában. Ennek a tervnek a problémáival többek között *Stoffers és társai (2024)* egy huszonhárom szerzős cikkben foglalkoznak. Lesz tehát feladat bőven minden tanítványnak a következő évtizedekben is. Mindehhez Hajnal István prologusban említett, hetvennyolc éve megjelent írásának gondolatai legyenek irányadóak mindannyiunk számára: „Az elképzelhető lehetőségek között szabadon választhatjuk meg egy jövőendő társadalmi szabályozás szempontjait s szabadon hozhatunk létre olyan szabályokat, melyek régi tapasztalatokat is felhasználnak. Olyan szabályokat, amelyek nem követnek el erőszakot senkin s nem rombolnak semmin, hanem ellenkezőleg, rövidesen az emberi élet

természetes következményeinek érezheti mindenki őket s ezért világegyezésre is számíthatnak.”

IRODALOMJEGYZÉK

- Hajnal I. (1949)*. Az első gépek. Válasz (9.) 5-6. pp. 357-371.
- Lányi A. (2009)*. Porcelán az elefántboltban - Az ökológiai kezdetei Magyarországon. Heti válasz kiadó kft. p. 282.
- Lányi A. (2022)*. Karátson Gábor. Kortárs Kiadó, p. 144.
- Mészáros Cs. (2014)*. A vízenergia-hasznosítás hazai lehetőségei és korlátozó tényezői, Magyar Tudomány, pp. 790-799.
- Sámsondi Kiss Gy. (2019)*. A Duna mégis összeköt, Egy kormánybiztos vallomásai, Kairosz Kiadó, p. 432.
- Stoffers, T., Altermatt, F., Baldan, D., Bilous, O., Borgwardt, F., Buijse, A.D., Bondar-Kunze, E., Cid, N., Erős, T., Ferreira, M.T., Funk, A., Haidvogel, G., Hohensinner, S., Kowal, J., Nagelkerke, L.A.J., Neuburg, J., Peller, T., Schmutz, S., Singer, G.A., ... Hein, T. (2024)*. Reviving Europe's rivers: Seven challenges in the implementation of the Nature Restoration Law to restore free-flowing rivers WIREs Water, 11(3), e1717. <https://doi.org/10.1002/wat2.1717>
- URL1*. <https://www.gereczhagyatek.hu/>
- URL2*. <https://tiszatajonline.hu/irodalom/bonis-jo-koponya-volt-es-ami-nem-jart-egyutt-ezzel-rendes-gyerek>
- URL3*. <https://hvg.hu/itthon/20060315dijatadas>
- URL4*. <https://kortarskiado.hu/szerzo/hajnal-geza>

SZERZŐ

HAJNAL GÉZA 1993-ban a Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetemen (BME) építőmérnöki diplomát szerzett, 1994-ben ugyanott okleveles mérnök-tanári képesítést kapott. 2002-ben PhD fokozatot szerzett. 2008-tól a Vízépítési és Vízgazdálkodási Tanszék docense, 2017 és 2020 között tanszékvezető volt. Fő kutatási területe a hidrogeológia és a vízmérleg-számítás. Kétszer nyerte el a Bolyai János kutatói ösztöndíjat (2004-2006, 2008-2010) hidrogeológiai tárgykörű kutatásaival. 2020-ban a Pécsi Tudományegyetemen megvédte irodalomtudományi disszertációját.

A közelmúltban, a Hidrológia Közöny a Bős-Nagymarosi vízlépcsőrendszerrel számos közleményben, nyilatkozatban, állásfoglalásban foglakozott, melyekre itt hívjuk fel olvasóink figyelmét:

Jakus Gy., Kertész J., Mohácsiné Simon G., Pannonhalmi M. (2024). Az újjászülető Szigetköz Hidrológiai Közöny, 104. évf. 1. sz. pp. 17-39. <https://doi.org/10.59258/hk.14994>

Nagy B. (2024). Visszhang. Hidrológiai, 104. évf. 4. sz. pp. 68-72.

Zsuffa I., Szöllősi-Nagy A., Bogárdi J. (2023). Insula Insolita – Szigetköz és Bős-Nagymaros párhuzamos története. Hidrológiai Közöny, 103. évf., 2. sz. pp. 4-23. <https://doi.org/10.59258/hk.11537>

Zsuffa I., Szöllősi-Nagy A., Bogárdi J. (2024). Megszólalunk, mert megszólítottunk – Reflexiók Nagy Boldizsár könyvére. 104. évf. 3. sz. pp. 77-81.

Zsuffa I., Szöllősi-Nagy A., Bogárdi J. (2025). Puritán válasz Nagy Boldizsárnak. Hidrológiai Közöny, 105. évf. 1. sz. pp. 64-68.

Szigetközben a tartósan nagyon alacsony a Duna folyam Lipót és Dunaremete község külterületén jól láthatóan megcsapolja a közelben lévő Hullámtéri vízpótló-rendszer által megemelt térségi talajvizet (Kertész József)